

به نام خداوند جان و خرد

رضا شاه

چهره‌های تاریخی ۱۵

مؤلف: عباس رمضانی

انتشارات ترفند

سرشناسه: رمضانی، عباس، ۱۳۳۹-

عنوان و پدیدآور: رضا شاه/ عباس رمضانی.

مشخصات نشر: تهران: ترفند، ۱۳۸۶.

مشخصات ظاهری: ۲۲۹ص.

فروست: چهاره های تاریخی؛ ۱۵.

شابک: ۵۸-۰۰-۷۳۳۲-۹۶۲

یادداشت: فیا

یادداشت: کتاب‌نما: ص. [۲۲۲]-[۲۲۹] همچنین به صورت زیر نویس.

موضوع: رضا پهلوی، شاه ایران، ۱۲۵۷-۱۳۳۲

موضوع: ایران -- سیاست و حکومت -- ۱۳۰۲-۱۳۲۰.

موضوع: ایران -- تاریخ -- پهلوی، ۱۳۰۲-۱۳۲۰.

رده بندی کنگره: ۸۶۱ و ۸۸۷ DSR

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۸۷۲۰۹۲

شماره کتابخانه ملی: ۸۵-۳۷۶۳۸ م

انتشارات ترفند

تهران، صندوق پستی: ۱۱۹-۱۷۱۸۵، تلفن: ۶۶۱۳۱۳۷۴ و ۹۱۳۶۱۱۱۵۱۲

www.iran-ketab.com/tarfand

رضا شاه

چهاره های تاریخی ۱۵

مؤلف: عباس رمضانی

طراح جلد امیر یلشار عبدالرزاقه • واژه نگار سفیر اردشال

لیتوگرافی صدف • چاپخانه تصویر • صحافی کتیبه

نویت چاپ نخست ۱۳۸۶ • شمارگان ۲۰۰۰ نسخه

قیمت ۲۸۰۰ تومان • شماره نشر ۶۶

ISBN: 964-7332-58-0

شابک: ۵۸-۰۰-۷۳۳۲-۹۶۲

حق چاپ: ۱۳۸۶، انتشارات ترفند

فهرست

مقدمه	۹
فصل اول مروری بر زندگی رضاخان و خاندان پهلوی اول	۱۳
تولد و دوران کودکی رضاخان	۱۳
ورود رضاخان به قزاق خانه	۲۱
درجات نظامی رضاخان:	۲۲
فرمانده گروهان شصت تیر	۲۳
درجه سلطانی	۲۴
درجه‌ی یاوری	۲۴
درجه سرنهنگی	۲۴
درجه سرتیپی	۲۵
درجه میرپنجی	۲۵
مقام سرداری و سردار سپهی	۲۶
رضاخان در پست وزارت جنگ	۲۷
فرمانده کل قوا و پادشاهی	۲۸
سرنوشت مادر رضاخان	۲۸

۲۹		زنان رضاشاه:
۲۹		صفیه خانم
۲۹		تاج الملوک
۳۴		توران خانم
۳۵		ملکه عصمت دولتشاهی
۳۶		دختران رضاشاه:
۳۶		همدم السلطنه
۳۶		شمس السلطنه
۳۷		اشرف پهلوی
۴۰		فاطمه پهلوی
۴۰		پسران رضاشاه:
۴۱		محمدرضا پهلوی
۴۲		علیرضا پهلوی
۴۳		غلامرضا پهلوی
۴۳		عبدالرضا پهلوی
۴۴		احمدرضا پهلوی
۴۴		محمودرضا پهلوی
۴۵		حمیدرضا پهلوی
۴۷		فصل دوم: رضاخان از کودتای سال ۱۲۹۹ تا پادشاهی
۴۷		زمینه‌های بروز کودتا
۵۳		مفاد اعلامیه‌ی رضاخان که با عنوان «حکم می‌کنم»
۵۴		نخست‌وزیری سید ضیاءالدین طباطبائی
۵۷		دولت‌های بعد از کودتای سال ۱۲۹۹:
۵۸		کابینه قوام السلطنه
۶۱		کابینه میرزا حسن خان مشیرالدوله

کابینه دوم قوام السلطنه.....	۶۳
کابینه مستوفی الممالک.....	۶۶
کابینه میرزا حسین خان مشیرالدوله (پرنیا).....	۶۸
رضاخان در پست نخست‌وزیری.....	۶۹
دخالت آشکار سردار سپه در انتخابات دوره پنجم مجلس شورای ملی ..	۷۳
رضاخان و طرح جمهوری.....	۷۴
الف. مخالفان جمهوری.....	۷۹
ب. نمایندگان بی‌طرف مجلس.....	۸۰
ج. نمایندگان موافق جمهوری.....	۸۰
شکست جمهوری رضاخان.....	۸۱
طرفداران سردار سپه و میلی زدن به مدرّس.....	۸۲
کناره‌گیری ظاهری رضاخان و عزیمت به رودهن.....	۸۳
حکومت نظامی و طرح استیضاح رضاخان.....	۸۹
رضاخان و شیخ خزعل.....	۹۴
سردار سپه و فرماندهی کل قوا.....	۹۶
اقدامات سردار سپه برای تغییر سلطنت.....	۹۷
سفر به آذربایجان.....	۹۸
خنثی کردن نقشه‌ی شهید مدرّس و متحدان او.....	۹۸
تسلیم موقت رضاخان در مقابل مدرّس.....	۹۹
شایعه‌ی قحطی نان.....	۹۹
اخراج ولی‌عهد از ایران.....	۱۰۰
برگزاری انتخابات مجلس مؤسسان.....	۱۰۰
حیله‌های رضاخان خائن در کسب قدرت.....	۱۰۰
عکس‌العمل رضاخان در مقابل نهضت جنگل.....	۱۰۳

۱۱۳	فصل سوم: سلطنت رضاخان، تحکیم دیکتاتوری در عصر پهلوی اول
۱۱۳	بخش اول: نخست وزیران عصر رضاشاه
۱۱۳	دولت بریتانیا و رضاشاه
۱۱۵	عبدالحسین تیمورتاش (سردار معظم خراسانی)
۱۱۷	نخست وزیران رضاشاه
۱۱۸	محمد علی فروغی، اولین نخست وزیر رضاشاه
۱۲۳	مستوفی الممالک
۱۲۵	حاج مهدی قلی خان مخبرالسلطنه هدايت
۱۲۸	محمود جم
۱۲۹	احمد متین دفتری
۱۳۲	بخش دوم: مجالس قانون گذاری دوران پادشاهی رضاخان
۱۳۴	مجلس دوره ششم
۱۳۶	مجلس دوره هفتم
۱۴۱	مجلس دوره هشتم
۱۴۲	مجلس دوره نهم
۱۴۲	مجلس دوره دهم
۱۴۳	مجلس دوره یازدهم
۱۴۳	مجلس دوره دوازدهم
۱۴۴	بخش سوم: دین زدایی در عصر رضاشاه
۱۵۵	بخش چهارم: واقعه کشف حجاب و قانون لباس متحدالشکل
۱۶۶	بازتاب کشف حجاب در مشهد
۱۶۹	عکس العمل مردم و روحانیون قم
۱۷۲	بخش پنجم: اهداف اصلاحات و اقدامات عصر پهلوی اول
۱۷۲	الف: اصلاحات نظامی
۱۷۵	ب. اصلاحات اقتصادی، کشاورزی و اداری
۱۷۸	ج: مسایل سیاسی و اجتماعی

۱۷۸	 راه آهن در دوران رضاشاه
۱۸۰	 راه آهن سراسری شمال به جنوب ایران
۱۸۲	 بخش ششم: سیاست خارجی رضاشاه
۱۸۲	 رضاشاه و روابط ایران با بعضی از کشورها
۱۸۲	 ایران و روسیه
۱۸۵	 ایران و انگلیس
۱۸۷	 ایران و افغانستان
۱۸۷	 ایران و عراق
۱۸۸	 ایران و عربستان
۱۸۸	 ایران و مصر
۱۸۸	 ایران و ترکیه
۱۸۹	 ایران و فرانسه
۱۸۹	 ایران و آلمان

فصل چهارم: حمله متفقین به ایران و فروپاشی حکومت استبدادی

۱۹۱	 رضاشاه
۱۹۱	 شهریورماه سال ۱۳۲۰ و جنگ جهانی دوم
۱۹۹	 تغییر در پست نخست وزیری
۲۰۷	 خروج رضا شاه از تهران
۲۱۵	 خروج رضاخان از اصفهان
۲۱۹	 به سوی جزیره موریس
۲۲۲	 رضاخان در دوریان و ژوهانسبورگ
۲۲۲	 مرگ رضاخان
۲۲۴	 کتاب نما

مقدمه

حکومت پهلوی آخرین سلسله پادشاهی در ایران است که به صورت رسمی از سال ۱۳۰۴ شمسی و با سلطنت رضاشاه پهلوی و حکومت استبدادی وی آغاز گردید و در سال ۱۳۵۷ شمسی و پس از ۵۳ سال با فروپاشی حکومت منحوس محمدرضاشاه پهلوی پایان یافت. رضاخان در دوره نوجوانی سرباز ساده و بی سواد ارتش بود که ابتدا به صورت نیروی غیررسمی در فوج سوادکوه مازندران به خدمت مشغول شد. او در این فوج مجاز به استفاده از دو جیره غذای روزانه بود و حقوقی دریافت نمی کرد. مدتی بعد فرماندهان قزاق وی را به استخدام قزاق خانه در آوردند و برایش حقوق مختصری مقرر کردند.

رضا پهلوی در مدت چند سال خدمت در قزاق خانه و مراکز نظامی و انجام مأموریت های موفقیت آمیز توانست درجه های مختلف نظامی را یکی پس از دیگری به دست آورد، فرمان دهی کل قوا را از سلطان احمدشاه قاجار بگیرد و سرانجام بر مسند نخست وزیری و پادشاهی تکیه زند. اگر چه عبور سریع از پله های ترقی و قرار گرفتن در پست های بالای نظامی، سیاسی و اجرایی در اثر تلاش و کوشش فراوان رضاخان تحقق یافت ولی برخورداری او از پشتیبانی مستقیم و غیر مستقیم دولت انگلیس، مؤثرین عاملی بود که

نباید آن را نادیده گرفت.

انگلیسی‌ها رضاخان را از اولین سال‌های ورود به قزاق‌خانه زیر نظر داشتند و رفتار و عملکرد او را مورد ارزیابی قرار دادند. آخرین آزمونی که سیاست‌مداران انگلیس برای رضاخان طراحی کردند، انتخاب وی به عنوان عامل نظامی کودتای سوم اسفندماه سال ۱۲۹۹ شمسی بود. سرعت عمل او در جریان پیروزی آرام این کودتا، مهر تأیید دولت بریتانیا را بر کارنامه این قزاق مزدور زد. رضاخان با حمایت افسران عالی رتبه و سیاست‌مداران انگلیس، رقیب قدرتمند خود، سید ضیاءالدین طباطبایی را کنار زد و با حیل‌های گوناگون بر تخت پادشاهی نشست.

رضاشاه در دوران شانزده ساله پادشاهی، با استبداد کامل و با شعار ایجاد ارتش نوین، تقویت حکومت مرکزی و به اطاعت درآوردن همه‌ی مدعیان قدرت، انجام اصلاحات، آزادی مردم و در حقیقت برای تأمین منافع بیگانگان، بر ایران حکومت کرد. او با تظاهر به دین‌داری، با ارزش‌های الهی و اسلامی به مقابله پرداخت، به بهانه‌ی اصلاحات، اموال و زمین‌های مردم را به زور تصاحب کرد، با هدف تمرکز قدرت، ایلات و عشایر را که سرمایه‌های ارزشمند ایران محسوب می‌شدند، تحت فشار قرار داد، صدای آزادی‌خواهان و پویندگان راه حق و حقیقت را در گلو خفه کرد، مجالس قانون‌گذاری را با نمایندگان فرمایشی بی‌تأثیر نمود و با برخی اقداماتش آن چنان عده‌ای از مردم را با فقر و بدبختی مواجه ساخت که تاریخ از بیان آن شرم دارد.

استبداد و دیکتاتوری رضاشاه که در آغاز سلطنت تا پایان دهه‌ی اول روز به روز استحکام بیش‌تری یافته بود در سال‌های پایانی حکومت این پادشاه

سیر نزولی به خود گرفت و کار به جایی رسید که انگلیس با همکاری روس‌ها پایه‌های حکومت وی را متزلزل و در کم‌ترین زمان زمینه‌ی سقوطش را فراهم کردند.

بدون تردید برای پرداختن کامل به زندگی شخصی و خانوادگی رضاشاه، اقدامات و ظلم و ستم‌های فراوانی که در دوران پادشاهی او صورت گرفته و همچنین اوضاع زندگی او پس از وقایع شهریورماه سال ۱۳۲۰ شمسی، نیازمند هزاران صفحه مطلب است. مسأله‌ای که در تألیف این کتاب مورد نظر نبوده است و به همین دلیل تلاش شده تا از همه‌ی عرصه‌های زندگی رضا شاه، به صورت مختصر و مفید مطالبی در قالب چهار فصل پیش روی مخاطبان گرامی قرار گیرد.

در فصل اول با عنوان «مروری بر زندگی رضاخان و خاندان پهلوی»، به ماجرای تولد رضا پهلوی، دوران کودکی، حضور در قزاق‌خانه، درجه‌های نظامی، زنان رضاشاه و دختران و پسران او اشاره شده است. فصل دوم به بحث درباره‌ی «رضاخان از کودتای سال ۱۲۹۹ شمسی تا پادشاهی» اختصاص دارد. زمینه‌های بروز کودتا و دولت‌های بعد از آن، نخست‌وزیری رضاخان، طرح جمهوری، حکومت نظامی، شیخ خزعل، فرمان‌دهی کل قوا و تلاش‌های رضاخان برای تغییر سلطنت و عکس‌العمل او در مقابل نهضت جنگل، موضوعاتی است که در این فصل مطرح می‌باشد. «سلطنت رضاخان، تحکیم دیکتاتوری در عصر پهلوی اول» موضوع فصل سوم کتاب است که در شش بخش مطالبی در رابطه با نخست‌وزیران، مجالس قانون‌گذاری دوران رضاشاه، دین زدایی، واقعه‌ی کشف حجاب و قانون لباس متحدالشکل، اقدامات و اصلاحات عصر پهلوی اول و سیاست خارجی

رضاشاه مطرح می‌کند. در فصل چهارم با عنوان «حمله‌ی متفقین به ایران و فروپاشی حکومت رضاشاه» وقایع شهریور ماه سال ۱۳۲۰ شمسی، خروج رضاشاه از ایران و دوران آوارگی، دربه‌دری و سرانجام مرگ وی، مطرح شده است.

عباس رضایی